

IZVJEŠTAJ O POSJETI ZATVORSKIM USTANOVAMA U FEDERACIJI I REPUBLICI SRPSKOJ U IME VIJEĆA EUROPE SA CILJEM SAVJETOVANJA PO PITANJU KONVERZIJE DOMSKOG TIPA SMJEŠTAJA U MANJE JEDINICE

*GRAHAM MUMBY-CROFT – Zatvorski sistem Njenog
Veli~anstva Engleske i Velsa*

1. Uvod i zahvale

- 1.1 Moja posjeta zatvorskim ustanovama u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj desila se na poziv gospodina Roy Walmsley, predsjedavajućeg grupe eksperata Vijeća Europe zaduženih za pitanja zatvorskih reformi, pod nadzorom gospodina Guy De Vel, Generalnog Direktora za Pravna pitanja u Vijeću Europe.
- 1.2 Program moje posjete je izradio i utvrdio gospodin Gennadiy Kosyak, Programski savjetnik u odjelu za Krvične probleme u Vijeću Europe, a svu lokalnu organizaciju i pripreme obavio je gospodin Esad Mavrić i sarajevskog ureda Vijeća Europe.
- 1.3 Zahvaljujem pomoćniku ministra gospodinu Rešadu Fejzagiću iz Federalnog Ministarstva Pravde i pomoćniku ministra gospodinu Strahinji Čurkoviću iz Ministarstva Pravde Republike Srpske za vrijeme koje su posvetili mojoj misiji.
- 1.4 Iskreno zahvaljujem Direktorima, Zamjenicima Direktora i osoblju u zatvorima koje sam posjetio, na gostoprimstvu, velikodušnosti i strpljenju s kojim su mi, uz pomoć prevodioca m objasnili način rada njihovih ustanova. Posebno sam zahvalan svima onima sa kojima sam se susreo u nedjelju i tijekom praznika.
- 1.5 Posebno se zahvaljujem Esadu Mavriću koji je organizirao program mojih posjeta i koji je tokom cijele posjete bio moj vozač, vodič i prevodilac. Zahvaljujem mu za

strpljenje prilikom objašnjavanja detalja, najmanje tri puta, te pojašnjavanja političkih pitanja i etikete.

2. Radni sažetak

2.1 Cilj ove misije je bio da se sagledaju trenutne uredbe za smještaj zatvorenika, te da se da savjet zatvorskim vlastima u Federaciji BiH i Republici Srpskoj, o isplativosti konverzije domskog smještaja u manje jedinice.

2.2 Moja misija je trajala od četvrtka 20.juna do srijede 26. juna 2002. Tijekom ovog perioda posjetio sam 9 zatvora i 3 odvojene ekonomske jedinice i ukupno prešao udaljenost od otprilike 2000 km. Moj program je bio slijedeći:

Četvrtak 20. juni 2002

- Sastanak sa pomoćnikom Ministra gospodinom Rešadom Fejzagićem u Federalnom Ministarstvu Pravde.
- Posjeta sarajevskom zatvoru i odvojenoj ekonomskoj jedinici
- Posjeta Mostaskom zatvoru i odvojenoj ekonomskoj jedinici

Petak 21. juni 2002

- Posjeta zatvoru u Zenici
- Posjeta zatvoru u Tuzli i odvojenoj ekonomskoj jedinici

Nedjelja 23. juni 2002

- Posjet zatvoru Kula
- Posjet zatvoru u Foči
- Posjet zatvoru u Trebinju

Ponedjeljak 24. juni 2002

- Posjet zatvoru u Doboju

Utorak 25. juni 2002

- Posjet zatvoru u Banja Luki
- Sastanak sa pomoćnikom ministra Strahinjom Čurkovićem u Ministarstvu Pravde Republike Srpske

Srijeda 26. juni 2002

- Ured Vijeća Europe u Sarajevu

- 2.3 Tokom moje posjete zatvorima bio sam impresioniran dobrim radom u njima u često veoma teškim uslovima. Također sam bio iznenađen da prenapučenost (osim u 1 ili 2 zatvora) nije bila prisutna onoliko koliko sam očekivao. Smještaj je uglavnom bazičan, ali u dobrom stanju, također sa par iznimki koje ću obrazložiti kasnije.
- 2.4 Jasno je da je u suprotnosti sa Engleskim zatvorskim sistemom, u kojem je već u 19tom vijeku ustanovljen smještaj u pojedinačnim ćelijama u izolaciji, sistem u BiH tradicionalno bio zasnovan na smještaju zatvorenika u spavaonicama. Kao posljedica, svi zatvori u BiH, izgrađeni od početka 20tog stoljeća imaju velike sobe za upotrebu za spavaonice, velike sobe za dnevni boravak i objede. Ovo uređenje pravi probleme prilikom regulativnog usklađivanja sa Evropskim Zatvorskim Pravilnikom, koji zahtijeva da «zatvorenici budu smješteni u pojedinačne ćelije tokom noći, osim u slučajevima u kojima se smatra da postoji prednost dijeljenog smještaja sa drugim zatvorenicima.»
- 2.5 Interesantno je spomenuti da u razgovoru sa zatvorenicima (izuzimajući jedan razgovor obavljen u Doboju u kojem je bilo pritužbi na nedostatak sadržaja) nije bilo pritužbi i činilo se da oni prihvataju uvjete smještaja kao standardne, pogotovo sa obzirom da nemaju iskustva sa drugom vrstom zatvorskog smještaja. Većina pritužbi dolazila je od neosuđenih zatvorenika, a odnosila se na vrijeme koje je potrebno da bi njihovi slučajevi došli pred sud.

2.6 Iako su zatvorske vlasti i u Federaciji BiH i u Republici Srpskoj spremne usuglasiti svoj rad sa Evropskim Zatvorskim Pravilnikom, i doći do pokretanja prema ćelijskom sistemu, smanjenju veličine domova, ili kombinaciji oba, neće biti lako i vjerujem da će troškovi biti veliki. Sobe korištene za smještaj zatvorenika bile su veoma slične svim posjećenim zatvorima iz čega slijedi da dok će se tehničke poteškoće konverzije u manje prostorije moći prevazići, sveukupna redukcija kapaciteta će predstavljati veliki problem.

2.7 Posljedica ovoga je da se neće moći pristupiti nacionalnom programu konverzije domova u manje jedinice bez planiranja i finansiranja, kao i izgradnje prostorija u kojima će zatvorenici biti smješteni u toku procesa konverzije. Samo nekoliko zatvora (Zenica, Foča i Kula) imaju na raspolaganju zemljište koje se može koristiti za ove svrhe, iako izgradnja novih prostorija može predstavljati poteškoće prilikom rušenja postojećih zgrada da bi se izgradile nove. Već postoje zamjerke od gradskih vlasti Zenice na planove za širenje postojećeg zatvora.

3. Zaključci i Preporuke

3.1 Obavezu usaglašavanja sa Evropskim Zatvorskim pravilima bit će teško izvršiti zbog činjenice da je originalna konstrukcija zgrada bila takva da će ih korištene kao domove biti teško pretvoriti u niz manjih jedinica. Većina potrebnih radova sa ovim ciljem predstavlja promjene na vratima i prozorima i instalaciju vodovodnog i odvodnog sistema za sanitarne prostorije. Trenutno, prosječan broj zatvorenika u svakoj spavaonici je 8 do 10 i neizbježna posljedica konverzije će biti da će sve promjene u kreiranju ćelijskog smještaja ili manjih prostorija rezultirati u smanjenju kapaciteta svakog zatvora. Krajnji ishod ovakvog smanjenja kapaciteta imao bi utjecaj na ukupno stanje zatvora u cijeloj zemlji.

3.2 Čini mi se smisljeno da prije pristupanja masivnom programu izgradnje, konverzije i renoviranja u svim zatvorima i u Federaciji BiH i u Republici Srpskoj treba doći do revizije stanja da bi se utvrdila politika koordinirane upotrebe zatvorskog smještaja u cijeloj zemlji. Ova revizija treba da se pozabavi slijedećim pitanjima:

- Koliko zatvora će biti potrebno?
- Koliko zatvorenika će biti smješteno u svakom od njih?
- Kakav tip zatvorenika će biti smješten u svakom od ovih zatvora?
- Kakav će biti standard smještaja u svakom od zatvora?
- Kakav će režim, rad, trening i sadržaj biti dostupni u svakom od zatvora?
- Kakav će rad biti potreban u svakoj od zatvorskih zgrada da bi se dostigao željeni standard smještaja?

3.3 Jasno je, iz uslova u postojećim zatvorskim zgradama da održavanje nije do sada bilo prioritet i sve ukazuje na to da do sada nije bilo dovoljno ulaganja kapitala u zgrade i infrastrukturu. Izuzimajući zatvor u Zenici, koji ima veliku Konstrukcionu jedinicu, ostali zatvori koje sam posjetio obično upošljavaju osobu koja održava zatvor kojoj pomažu zatvorenici sa adekvatnim kvalifikacijama za taj posao. Ne postoji centrano koordinacijsko tijelo koje se bavi zgradama i poslovima održavanja ni u Federaciji BiH ni u Republici Srpskoj, već je odgovornost za ove poslove ostavljena Upraviteljima zatvora.

3.4 *Preporučujem imenovanje arhitekta ili građevinskog inženjera koji bi bio odgovoran za objekte na cijelom zatvorskom posjedu i čija bi primarna funkcija bila savjetovanje Upravitelja zatvora po tehničkim pitanjima i pitanjima održavanja zatvorskih posjeda te koordinacije projekata izgradnje i obnove.*

POJEDINAČNE ZATVORSKE USTAVOVE

OBZERVACIJE, ZAKLJUČCI I PREPORUKE

SARAJEVO

MOSTAR

ZENICA

TUZLA

KULA

FOČA

TREBINJE

DOBOJ

BANJA LUKA(ZARVOT)

4. Sarajevo.

- 4.1 Sarajevski zatvor je lociran u centru grada; izgrđen je, kao zatvor 1912. godine. Služi kao glavni centralni zatvor za grad Sarajevo i okolna područja.
- 4.2 Zatvor se nalazi na veoma kompaktnom mjesto sa ulazom direktno sa ulice. Postoji mala mogućnost za proširenje zatvora zbog činjenice da druge zgrade blisko okružuju zatvor.
- 4.3 Na dan moje posjete zatvorska populacija je bila 257, od koje je 163 zatvorenika čekalo suđenje (i koji su stoga bili pod direktnom ingerencijom Pravosuđa), dok su 64 bili osuđeni zatvorenici. U vrijeme moje posjete, u zatvoru je bilo 12 žena zatvorenika.
- 4.4 Zatvorska zgrada ima 5 spratova; trenutno zatvor zaokuplja tri sprata dok su na najviša 2 sprata smještene kancelarije sudaca i ministara. Pregovori su u toku za povrat ovih prostorija zatvorskoj ustanovi, i postoje indikacije da je šema rada pripremljena i sredstva osigurana za početak rada odmah po oslobađanju ovih prostorija.
- 4.5 Zatvorenici su smješteni u domskom tipu smještaja koji se sastoji od niza velikih prostorija koje se otvaraju u centralni prostor. Većina soba ima kapacitet za 10 do 12 zatvorenika. Postoje sobe u perifernoj jedinici sa smanjenim kapacitetom (2 – 4 osobe). Osuđeni i zatvorenici koji čekaju suđenje su odvojeni, kao i žene, iako su uslovi njihovog smještaja jednaki onima u muškom dijelu zatvora.
- 4.6 Dobio sam indikacije od Upravitelja zatvora da ima razmatranja za korištenje zatvora za smještaj zatvorenika sa visokim osiguranjem u procesu suđenja ratnim zločincima. Ukoliko dođe do toga, došlo bi do velikog utjecaja na ukupan kapacitet zatvora. Također, došlo bi do potrebe za poseban sistem osiguranja zatvora.
- 4.7 Zatvor ima 2 ekonomske jedinice locirane na gradskoj periferiji i korištene za rad zatvorenika, sa primarnom djelatnošću uzgoja hrane za glavni zatvor. Zavorski smještaj je još uvijek u domovima, sa mnogo svjetla i prozračnosti i proširenim prostorom za zatvorenike. Sanitarne jedinice su takođe veoma poboljšane.
- 4.8 Jasno je da je zatvor izgrađen primarno za kućne zatvorenike u domskom tipu smještaja i da su prostorije stoga prilično velike i dovoljne za smještaj do 4

zatvorenika. Nažalost, u njima je trenutno smješten veći broj zatvorenika {to im daje veoma mali prostor koji nije u skladu sa Europskim Zatvorskim Pravilnikom. Posebno su uvjeti za žene zatvorenike mnogo lošiji od prihvatljivih.

4.9 Ove prostorije ne bi bilo lako preinačiti u pojedinačne ćelije zbog položaja vrata, toaleta i prozora. Realno bi svaka domska prostorija mogla biti preinačena u dvije pojedinačne ćelije koje bi imale kapacitet 2 – 3 zatvorenika. Konverzija bi bila veoma skupa zbog opsega strukturnih radova koje bi trebalo obaviti uključujući izgradnju novih vrata, odvodnih instalacija i sanitarnih jedinica.

4.10 Povrat 2 sprata koja trenutno koriste sudci i ministri nudi najbolje rješenje za ustanovu da obezbijedi poboljšan smještaj, koji bi odgovarao modernim standardima. Ovo bi stvorilo mogućnost da se poveća smještaj bez velikog ometanja rada zatvora. Po završetku ovih radova trebalo bi biti moguće reducirati broj zatvorenika u postojećim prostorijama zatvora, i ukoliko bi bilo sredstava neke od ovih prostorija bi mogle biti preinačene u manje jedinice.

4.11 U zaključku, moje je mišljenje da se veoma malo može postići prije povrata zatvorskog prostora koji trenutno koriste sudci i ministri. Predlažem formulisanje dugoročnog plana razvoja zatvora koji će uzeti u obzir stanje postojećih zgrada, zahtjeve smještaja, sigurnosni režim, (koji odgovara tipu zatvorenika), i mogućnost korištenja zemlje na kojoj su Ekonomske jedinice. Takđe treba obratiti pažnju na usklađivanje razvoja zatvora u Sarajevu i razvoja zatvora Kula, jer je moje mišljenje da postoji realni potencijal da ove dvije ustanove mogu surađivati na pružanju smještaja i usluga.

5. Mostar.

5.1 Mostarski zatvor je smješten u centru grada sa zgradama koje datiraju s početka 20tog vijeka (oko 1910 – 15). Zgrade zatvora su pretrpjele značajana razaranja u toku rata i krov je nedavno promijenjen.

5.2 Kapacitet zatvora, kako mi je rečeno tokom posjete je 144 zatvorenika – 64 osuđenika i 80 onih koji čekaju suđenje). Postoji također mogućnost smještaja do 12 žena zatvorenika u tri prostorije koje čine zaseban dio zatvora. Na dan moje posjete (20.juna 2002) broj zatvorenika je bio 80 uključujući jednu ženu.

- 5.3 Pored smještaja u glavnom zatvoru postoji Ekonomska jedinica (farma) locirana na periferiji grada koja pruža smještaj 10torici osuđenih zatvorenika i koja snabdjeva zatvor svježom hranom.
- 5.4 U sklopu glavnog zatvora zatvorenici spavaju u velikim spavaonicama i zbog broja manjeg od punog kapaciteta činilo se da imaju dovoljno prostora. Sobe koje su su upotrebi nalaze se na 2 sprata; zatvor za osuđene zatvorenike na prvom spratu i zatvor za zatvorenike pred suđenjem na drugom spratu.
- 5.5 Osnovni raspored zatvora je takav da se sobe koje se koriste za smještaj zatvorenika nalaze sa strana centralnog prostora. Očigledno je da je zatvorski smještaj izgrađen kao dom jer su sobe velike sa vratima koje vode u središnji prostor i prozorima lociranim na visini u udaljenim uglovima sobe na vanjskim zidovima. Preostala dva zida sobe su unutrašnji zidovi. Ovakav raspored čini da se u najboljem slučaju ove prostorije mogu preinačiti u dvije manje jedinice za smještaj 2 – 3 zatvorenika. Rad na ovome bi zahtijevao velike strukturne preinake da bi se napravili novi prozori i vrata. Također, ukoliko bi došlo do instaliranja integralne sanitacije u svakoj jedinici bilo bi potrebno uložiti mnogo napora u postavljanje odgovarajućeg vodovodnog i odvodnog sistema. Ukoliko bi došlo do ovih radova kapacitet zatvora bi mogao biti smanjen i do 75%, i bez obzira na to što bi ćelijeske jedinice bile korištene za smještaj 2 – 3 zatvorenika kapacitet bi bio smanjen do 40%.
- 5.6 Zatvor ima veoma mali odjel održavanja koji se sastoji od jednog radnika odgovornog za održavanje sistema grijanja i tople vode. Odgovarajući zatvorenici su uposleni kao pomoć, ukoliko imaju potrebne kvalifikacije. Ovaj odjel ne bi bio u stanju preuzeti radove na konverziji i obnavljanju postojećih domova.
- 5.7 Zatvor je lociran na veoma kompaktnom mjestu i nema dodatnog prostora za proširenje preko postojećih granica. Stoga ne bi bilo moguće nadomjestiti kapacitet smanjen konverzijom u manje jedinice izgradnjom dodatnih zgrada na postojećoj lokaciji.
- 5.8 U zaključku, moja je preporuka da u ovoj fazi ne bi bilo ekonomično preinačiti postojeći domski smještaj u manje jedinice, jer bi to rezultiralo u velikom smanjenju kapaciteta, koji ne bi mogao biti nadomješten izgradnjom dodatnih zgrada, jer za to ne postoji slobodan prostor. Ekonomska jedinica pruža bolji

standard smještaja od samog zatvora, i u okviru nje bi trebalo razmatrati povećanje kapaciteta smještaja, jer za postoje potrebni preduslovi i prostor za igradnju novih objekata.

6. Zenica.

- 6.1 Zatvor u Zenici je lociran u blizini gradskog centra i izgrađen je kao zatvor početkom 20tog vijeka. Ovaj zatvor je najveća zatvorska ustanova u Federaciji BiH sa maksimalnim kapacitetom od 676 zatvorenika.
- 6.2 Na dan moje posjete zatvoru zatvorska populacija, kako mi je prijavljeno je bila 694 – 595 osuđenika, 35 – zatvorenika koji čekaju suđenje i 64 forenzička zatvorenika (zatvorenici sa problemima u mentalnom zdravlju).
- 6.3 Zatvor ima veliki industrijski prostor koji uključuje punu radnu livnicu. Također, glavni zatvor ima dvije isturene jedinice koje služe za agrikulturu i poluotvoreni zatvorski smještaj (Ove jedinice nisam posjetio.).
- 6.4 Zatvor je smješten na velikom komadu zemlje unutar grada Zenice. Obimni poslovi se obavljaju ili su planirani na ovom prostoru. Oni uključuju planove za izgradnju nove jedinice za smještaj 100 zatvorenika i obnovu postojećih zdravstvenih jedinica. Nažalost, gradske vlasti su odbile dati dozvolu za gradnju koja bi trebala biti izvršena na zemlji koja pripada zatvoru ali se nalazi van postojećih zidova (ograda). Također, u toku su radovi u odjelima 1 i 5 na poboljšanju smještaja za stavaranje 100 novih mjesta.
- 6.5 Zenički zatvor je jedinstven među svim zatvorima koje sam posjetio po tome {to ima vlastitu Konstrukcijsku jedinicu koja upošljava do 25 radnika i koja obavlja razne konstrukcijske radove unutar zatvora, uključujući i radove na obnavljanju i poboljšanju smještaja.
- 6.6 Zatvorenici su u Zenici smješteni u različitim vrstama smještaja. Većina zatvorenika je smještena u domskom tipu smještaja. Zatvorenici su obično razvrstani prema starosti, a ne dužini kazni koje odslužuju ili sigurnosnom riziku koji predstavljaju, tako da je rezultat da su zatvorenici u jedinicama smještaja sličnih godina. Primjerice, u Odjelu 1 smješteni su zatvorenici koji imaju 45 i više godina. Smješteni su u tri

sobe sa otprilike 15 – 18 zatvorenika u svakoj od njih, ukupno 50 zatvorenika na odjelu. Ovaj vid smještaja se ponavlja u Odjelima 2 i 3.

6.7 Odjel 4 je zdravstveni odjel i koristi se za smještaj forenzičkih zatvorenika. Nisam posjetio ove jedinice, ali sam informiran da su uslovi u njima veoma loši i da su 62 zatvorenika smještena u 2 velike prostorije. Postoje planovi za poboljšanje ovih odjela; potrebna sredstva u iznosu 3 miliona KM povezana su sa planovima za izgradnju novog smještaja i samim tim podliježu odobrenjima od strane gradskih vlasti.

6.8 Spavaonice koje sam posjetio u Odjelu 1 bile su u lošem stanju sa krevetima poredanim veoma blizu jedan drugoga što je značilo da zatvorenici imaju veoma malo individualnog prostora. Smještaj i zajedničke prostorije (dnevne prostorije i kupatila) su pokazivali nedostatak održavanja. Osvijetljenost u spavaonicama je slaba, jer dolazi samo od 2 mala prozora iz kutova vanjskog zida. Kroz ostatak prostora u zgradi smještaj je različit i uključuje spavaonice sa mnogo manje ljudi i individualne ćelije. Pojedinačne ćelije su kompaktne sa toaletima i lavaboima kao i velikim prozorima koji predstavljaju dobar izvor prirodne svjetlosti. Dobio sam indikacije da je ovo smještaj za zatvorenike starosti do 23 godine; kada dostignu granične godine prebacuju se u smještaj manje kvalitete. Ovo su jedine individualne ćelije u svim zatvorima koje sam posjetio.

6.9 Zatvor u Zenici pruža niz različitih smještaja za zatvorenike od spavaonica, koje ni u kom slučaju nisu u skladu sa Europskim zatvorskim standardima, do individualnih ćelija koje iako kompaktne pružaju smještaj dosta visokog standarda. Velike sobe koje se koriste kao spavaonice ne bi bilo lako pretvoriti u individualne ćelije prvenstveno zbog problema sa položajem prostora i vrata. Također, ukoliko bi bilo potrebno obezbijediti sanitaciju unutar ćelija morao bi biti obezbijeđen i adekvatan odvodni sistem i sistem vodosnabdjevanja što bi rezultiralo u opsežnim radovima. Po mom mišljenju ove velike sobe bi u najboljem slučaju mogle biti preinačene u tri manje ćelije što bi značilo potrebu stvaranja novih prozorskih otvora. Kako je u ovim sobama trenutno smješteno od 15 do 20 zatvorenika, preinačenje u manje prostorije značilo bi znatno smanjen kapacitet zatvora. Kao alternativno rješenje, preinačene

prostori je bi u svakoj novonastaloj jedinici mogle smještati 3 do 4 zatvorenika. Ovim rješenjem bi smanjenje kapaciteta bilo u znatno manjem obimu.

- 6.10 Bilo kako bilo, realna situacija je takva da bi i opcija preinake spavaonica u manje prostori je za 3 do 4 zatvorenika smanjila ukupni kapacitet u odjelima 1, 2 i 3 za 24 mjesta u svakom odjelu, ukupno 72 mjesta. Pojedinačni smještaj rezultirao bi u ukupno smanjenju za 135 mjesta.
- 6.11 Ukoliko se prilikom rekonstrukcije smanji ukupan broj mjesta bez smanjenja kapaciteta, trebalo bi izgraditi nove objekte. Ukoliko se gradske vlasti nastave protiviti ekspanziji zatvora to će značiti veliko ograničenje za sva poboljšanja standarda smještaja i morat će se izraditi alternativna rješenja. Kako se čini da se prigovori gradskih vlasti odnose na činjenicu da se oni ne slažu da zgrada zatvora prelazi sadašnje okvire (zidove), trebalo bi razmotriti mogućnost gradnje unutar postojećih zidova. Posebno treba obratiti pažnju na mogućnosti korištenja inustrijske površine zatvora za jedinice smještaja.
- 6.12 U zaključku, moje je mišljenje da je s obzirom da je Zenički zatvor najveći zatvor u Federaciji BiH, i da smješta različite kategorije zatvorenika koji služe kazne od jedne do 40 godina, potrebno izraditi plan razvoja koji će uzeti u obzir stanje postojećih zgrada, smještaja, sigurnosti i ukupnih uslova režima zatvorske populacije, kao i usklađivanje sa Evropskim Zatvorskim pravilima. Ovaj razvojni plan treba razmotriti sve opcije najekonomičnije upotrebe raspoloživog zemljišta uključujući i Ekonomsku jedinicu.

7. Tuzla.

- 7.1 Zatvor u Tuzli se nalazi u blizini centra grada, pokraj središnje Policijske uprave. To je prostor koji s prednje strane izlazi na ulicu, a ostale tri strane graniče sa zgradama. Zatvor čini trospratnica s početka 20. Vijeka. Zgrada jasno ukazuje na svoju vremenost, ali i na nedostatak investicionog kapitala korištenog za brigu i održavanje.

7.2 Pored boravišnog dijela zatvor ima i ekonomsku jedinicu (farma, restoran i motelski kompleks) koja se nalazi izvan grada. Ova jedinica pruža smještaj i radne mogućnosti za 90 zatvorenika obezbjeđujući i proizvodeći hranu za zatvor. Također postoji i prostor pri ovoj zgradi koji bi bio pogodan za dogradnju i koji bi obezbijedio smještaj za još 100 zatvorenika.

7.3 Dobio sam informaciju da je kapacitet zatvora 56 mjesta za sitne kriminalce, 46 mjesta za osuđenike, 42 mjesta za osobe protiv kojih je podignuta optužnica, te 25 mjesta za žene osuđenike u posebnom aneksu. Zatvor također raspolaže i ograničenim mogućnostima smještaja zatvorenica protiv kojih je podignuta optužnica. Čini se da je procenat onih koji umjesto finansijskih uplata žele svoje kazne odsjediti u zatvoru veći nego u drugim krajevima. Posljedica toga je 3600 sitnih kriminalaca na listi čekanja za mjestom u zatvoru.

7.4 Svi zatvorenici su smješteni u spavaonicama i kao u većini ustanova koje sam posjetio do sada, riječ je o velikim sobama, do kojih se dolazi iz zajedničkih prostorija i gdje spava 8 do 12 muškaraca. Sobe imaju jedna centralna vrata i jedan, u sredini smješten prozor. U prihvatljivom su stanju. Sanitarne prostorije su odvojene, a trenutno odgovaraju nekim najosnovnijim potrebama, a potrebno je i njihovo preuređenje.

7.5 Veličina sobe bi bila pogodna za podjelu na dvije manje jedinice i sa sređivanjem sanitarnog prostora unutar tih jedinica bila bi pogodna za smještaj 2 zatvorenika. Ukoliko se izuzme sređivanje sanitarija ove jedinice bi bile pogodne za smještaj 2-3 zatvorenika. U svakom slučaju tu su neke tehničke poteškoće, kao što su: svako preuređenje bi zahtijevalo ugradnju nove stolarije, instalacija integriranih sanitarija koje bi uvjetovale ugradnju novih kanalizacionih i vodovodnih instalacija.

7.6 Prostor je na prvom mjestu u ovoj ustanovi, tako da bi ova preuređivanja spavaonica poprilično reducirala kapacitet za skoro 75 % ako bi se koristili za jednokrevetni smještaj – samice. Ako bi se postojeće spavaonice reducirale na dvo-ili trokrevetne i to bi dovelo do redukcije za 50 posto. Ipak nema dovoljno prostora u zatvorskom kompleksu za dodatnu izgradnju s ciljem nadoknade preuređivanjem izgubljenih kapaciteta.

7.7 Zaključujem da bi preuređivanje postojećih spavaonica bilo pogodno ukoliko bi se istovremeno izgradio novi objekat za smještaj 100 zatovrenika u okviru ekonomske jedinice. Ovaj smještaj plus postojeći kapaciteti unutar jedinice bi bili dovoljni za smještaj osuđenika. Preuređeni kapaciteti u glavnoj zgradi, tj. manje spavaonice, zatvora bi se mogli koristiti za smještaj zatvorenika protiv kojih je potignuta optužnica i sitnih kriminalaca.

8. Kula

8.1 Zatvor Kula je smješten u predgrađu Sarajeva, u blizini aerodroma. Ova ustanova je od januara 2000.g. klasificirana kao polu-otvorena, do tada je bila ustanova zatvorenog karaktera.

8.2 Zatvor zauzima veliku površinu koja uključuje i prostor pogodan za industrijsku upotrebu. Osnovna djelatnost ovdje je proizvodnja građevinskih blokova za nadzidivnaje i nekih drugih konkretnih proizvoda. Uz to se održavaju radionice na temu tehničke podrške i prerade metala pri čemu se izrađuju proizvodi za internu upotrebu. Ova ustanova ima i ekonomski odjel (farmu) gdje se proizvode jaja, meso i mlijeko za zatvorske potrebe istovremeno stvarajući radne mogućnosti za zatvorenike. Koliko sam razumio bez ovog ekonomskog odjela opstanak ove ustanove bi bio upitan, tj. bilo bi teško prehraniti zatvorenike i održati solventnost ustanove.

8.3 Zgrade zatvora su dvospratnice, a sadašnji kapacitet je oko 100 mjesta. Na dan moje posjete (23.06.), u zatvoru je boravilo 97 osoba, 34 osobe protiv kojih je podignuta optužnica, 63 optuženika, (12 žena). Zatvorenici protiv kojih je podignuta optužnica i optuženici su smješteni odvojeno, dok su žene u drugom dijelu. Sudske ustanove i policija koriste neke zgrade u okviru kompleksa za svoje potrebe. Ovo također smanjuje broj zatvorenika koji bi se mogli smjestiti u te zgrade i istovremeno stvara pritisak na postojeće objekte koji se koriste.

8.4 Zatvorenici su smješteni u spavaonice, koje otprilike imaju 55m^2 , (115m^3). U svaku sobu je smješteno u prosjeku 10 muškaraca, a sanitarne prostorije su odvojene, kao i dnevni boravci i terpezarije. Spavaone su dobro osvijetljene prirodnom svjetlošću i funkcionalno namještene.

8.5 Neće biti jednostavno preurediti ove spavaonice manje sobe i to prije svega zbog položaja vrata i prozora, te zbog činjenice da bi se podjelom spavaonica po dužini dobile dvije veće sobe $9\text{m} \times 3\text{m}$ (27m^3). Ovakvo preuređenje bi podrazumijevalo i preuređenje stolarije i grijanja. Ako bi se u sobe morale ugraditi i sanitarije to bi zahtijevalo i dodatne radove, kao npr. ugrađivanje kanalizacionih i vodovodnih instalacija.

8.6 Sobe ove veličine bi bile pogodne za smještaj 2 do 3 osobe uključujući čak i integralne sanitarije. Rezultat bi bilo smanjenje sadašnjeg kapaciteta za 80% , ako bi se spavaonice preuredile u jednokrevetne sobe, a ako bise preuredile u dvo- ili trokrevetne sobe to bi smanjilo kapacitet za 60 %.

8.7 Povrat i rekonstrukcija objekata koje trenutno koriste sudski organi i policija, prije ponovnog korištenja u zatvorske svrhe, bi bilo idealno rješenje za uvođenje jednokrevetnog smještaja bez gubitka kapaciteta. Oslobođanjem ovih zgrada stvorila bi se mogućnost za unutrašnjim rušenjem zidova i struktura i ponovnom izgradnjom interijera po principu soba sa integralnim sanitarijama. Ako se prihvati ova mogućnost, važno je obezbijediti da sudski organi i policija napuste ove objekte što prije.

8.8 Alternativa bi bila da se prilagodi neka veća površina unutar zatvorskog kompleksa i da se koristi za izgradnju novih objekata po principu jedno-, dvo- i trokrevetnih ćelija, a koji su u skladu sa odredbama i standardima Europskog pravilnika o zatvorima. Iako bi ovaj proces bio veoma skup, on omogućava da se poveća sveukupni kapacitet zatvora, te da se smanji pritisak na postojećim objektima. Unutar same ustanove postoji veliki prostor koji bi doprinio značajnom povećanju kapaciteta, koje bi zauzvrat predstavljalo neku vrstu olakšanja, pogotovo ako se uzme u obzir pritisak koji nastaje kao posljedica porasta stanovništva, a koji se desio u Glavnom zatvoru u Sarajevu.

8.9 Moj sveukupni zaključak nakon posjete zatvoru u Kuli je da već godinama nije bilo ključnih ulaganja, te da je u vrlo trošnom stanju. Sama lokacija zatvora u predgrađu Sarajeva pruža mogućnosti ovoj ustanovi da se razvija uz Centralni zatvor u Sarajevu gdje je prostor na prvom mjestu, a mogućnost za proširenjem skoro da i ne postoji. Ne vjerujem da je ekonomski održivo preuređenje spavaonica u manje sobe bez izgradnje novih objekata koji bi nadoknadili izgubljene.

8.10 Stoga bih predložio da svi planovi o razvoju sarajevskog zatvora uzmu u obzir i prostor na Kuli i mogućnost izgradnje kvalitetnih zatvorskih objekata na tom terenu od čega bi profitirale obje ustanove.

9.Foča

9.1 Zatvor u Foči je smješten u rubnom području grada i prema nekim informacijama namjenski je izgrađen prije 50 godina. Zatvorski kompleks zauzima veliki prostor i sadrži brojne objekte, uključujući i veće četverospratnice.

9.2 Zatvor je klasificiran kao zatvorena ustanova i koristi se za smještaj sitnim kriminalcima i osuđenima, od kojih je 80 % njih osuđeno za slučaj ubistva. Postoje informacije da će se zatvor koristiti za smještaj osuđenih na doživotnu robiju, adolescente, prekršitelje uvjetnih kazni. Ova promjena još nije implementirana.

9.3 Prema informacijama koje sam dobio, maksimalan broj zatvorenika u prošlosti je bio 1200, prema podacima iz 1986. Godine. Za vrijeme moje posjete, 23.06., prema podacima koje sam dobio u zatvoru je bilo smješteno 230 lica. Kada je predstavljena mogućnost reorganiziranja zatvora, ciljni kapacitet je iznosio 600 zatvorenika.

9.4 Unutar samog kompleksa nema žena zatvorenika i ne postoje planovi za smještanje istih.

9.5 Zatvorski kompleks obuhvata i veliko industrijsko područje, gdje dominira velika tvornica namještaja i drvnih preradevina, a postoji i ekonomska jedinica (farma) odvojeno od zatvora, koju, moram naglasiti, nisam posjetio. Na farmi se uzgajaju prehrambene kulture, stoka i predstavlja vitalne elemente u produkciji hrane za sam zatvor. Ova agrikulturna jedinica zapošljava 30 % zatvorske populacije.

9.6 Na prvi pogled mi je bilo jasno da su i ovdje izostala značajna kapitalna ulaganja u objekte i infrastrukturu u posljednjih nekoliko godine, što kao posljedicu ima i trenutno veoma trošno stanje objekata, te nužnost obnove i rekonstrukcije u nekim objektima. Npr. direktor me je izvijestio o tome da je grijni sistem u zatvoru van funkcije, da je potrebna hitna zamjena samog sistema, te da je dokumentacija i plan iste pripremljena, ali da sredstva još nisu odobrena.

9.7 Ovo stvara situaciju gdje je jedina mogućnost grijanja korištenjem peći na drva smještenih u spavaonicama. Peći su nedovoljne i ugrožavaju sigurnost, jer postoji opasnost od opekotina i požara.

9.8 Standardno uređenje podrazumijeva da se u 4 prostorije koje se koriste kao spavaonice ulazi iz dnevnog boravka. Spavaonice su velike prostorije gdje je smješteno 12 muškaraca. Sanitarne prostorije su odvojene, s jednim uređenim prostorom namijenjenim za ljude iz sve 4 spavaonice.

9.9 Također ima varijacija u enterijerskom uređenju spavaonica, neke imaju prozore na dvije strane i dobro su osvijetljene i prozračne, dok druge imaju samo dva manja prozora, koja se nalaze pri vrhovima zidova, malo su osvijetljene. Također ima soba koje su van upotrebe zbog velike količine vlage pod podovima i na zidovima, te nemogućnosti grijanja.

9.10 Standardna veličina spavaonica je 9m x 5m, iskoristive površine (45 m²). Stropovi su prilično visoki, što odgovara onda približnoj zapremini od 155m³. Ove prostorije nisu baš pogodne za preuređenje, jer nisu dovoljno široke da bi se izgradio zajednički hodnik za pojedine prostorije s obje strane, tj. 4 manje prostorije od svake velike spavaonice. Također ne bi bilo dovoljno prozora za sve 4 manje sobe, i jedino što bi se moglo uraditi je da se velike sobe podijele na dvije manje, svaka 9m x 2,5m. (ca. 22m² iskoristive površine). Taj prostor je prevelik da bi koristila jedna osoba, lai je odovoljan za uređenje dvokrevetne sobe. Postoji i određen prostor koji bi dozvolio uređenje intergralnih sanitarija, a ne bi ugrozio uređenje dvokrevetnih ćelija.

9.11 Nedostatak ovog plana je da on podrazumijeva dosta posla, uključujući ugradnju nove stolarije, te novih kanalizacionih i vodovodnih instalacija. Također smanjio bi se kapacitet svake sobe za 8 do 10 mjesta i ot u zavisnosti od toga da li su ćelije jedno- ili dvokrevetne. Ako ove brojke prenesemo na cijeli kompleks, to bi značilo smanjenje kapaciteta za 65 %, tj. sa 600 mjesta na 210. Nesumnjivo je da je ovo troškovno efektivna opcija.

9.12 Focanski zatvor je u jedinstvenoj situaciji u poređenju sa svim ustanovama koje sam posjetio i to prije svega zbog činjenice da ima slobodnog prostora i da djeluje ispod svojih optimalnih kapaciteta. Bilo kako bilo, jedan od problema je da nema planova za promjenama osnovnih funkcija ustanove, s ciljem povećanja zatvorske populacije. Mislim da to i ne bi bio pametan potez u datom trenutku jer je većina slobodnih kapaciteta zatvora u neprihvatljivom stanju u odnosu an zatvorenike koji bi se tu trebali

smjestiti (doživotni zatvorenici, adolescenti, kršitelji uvjetnih kazni). Prema mom iskustvu ovo su tri najkritičnije grupe zatvorenika i oni bi trebali biti smješteni u ustanove s ćelijskim smještajem. Postojeći kapaciteti niti su prihvatljivi, a ne odgovaraju ni uvjetima potrebnim za smještaj ove vrste zatvorenika, tako da je potrebno ove objekte prilagoditi prihvatljivim standardima.

9.13 Alternativni prijedlog bi bila namjenska izgradnja novih objekata s ćelijskim smještajem. Postojeća tvornica namještaja zauzima velki prostor, a koliko sam shvatio ona već odavno ne radi punim kapacitetom. Stoga bi možda bilo prihvatljivo da se jedan dio rasformira (ili čak cijela) i da se iskoristi za konstrukciju ćelijskog smještaja. Ovo bi mogla biti troškovno najpovoljnija opcija, ako se usvoji prijedlog upotrebe montažnih objekata konstruisanih izvan gradilišta, a podignutih upotrebom kranova. Ovakav prijedlog ne rješava probleme postojećih spavaonica, ali nudi preliminarno rješenje u smislu da se dostignu moderni standardi bez gubitka optimalnih kapaciteta.

9.14 U zaključku bih još naveo da prije nego se poduzmu bilo kakvi radovi na pretvaranju spavaonica u ćelijske prostorije, treba razmotriti i dugoročnu strategiju korištenja tih objekata, što bi uključivalo i stanje postojećih zgrada, sigurnost, te potrebe zatvorenika, kao i potrebe usklađivanja sa modernim standardima i Europskim pravilnikom o zatvorima.

10. Trebinje.

10.1 Trebinjski zatvor je mala regionalna zatvorena ustanova gdje je na dan moje posjete bilo smješteno 16 zatvorenika, 14 protiv kojih je podignuta optužnica, te 2 osuđenika. Zatvorske zgrade datiraju iz 1992. Godine, ali se nisu koristile do 1996., kada se ustanova koristila za smještaj izbjeglica. Ustanova kao zatvor je otvorena tek u novembru 2000. Godine.

10.2 Zatvorenici su smješteni na 2 sprata, oni protiv kojih je podignuta optužnica su na jednom, te osuđeni na drugom. Smješteni su u spavaonice, 8 soba na spratu za one protiv kojih je podignuta optužnica sa po 4 kreveta u svakoj sobi, što daje ukupno 32 mjesta. Sobe su osvijetljene i prozračne, te zauzimaju oko 58 m³ zapremine.

- 10.3 Odjel za osuđeničke će, kada bude u punoj funkcionalnosti, imati 9 soba, a namjerava se obezbijediti smještaj za 42 osuđenika. Standardi unutar samog zatvora su bili dobri, a jasno je i s obzirom na malu brojnost zatvorske populacije, da svaki zatvorenik ima dovoljno prostora. Ovo će se pogoršati čim se poveća broj zatvorenika.
- 10.4 Sanitarije, tj. kupaone, tuševi, toaleti, se nalaze na svakaom spratu i namijenjeni su za upotrebu od strane 32 i 42 zatvorenika.
- 10.5 Zatvor također raspolaže kapacitetima da smjesti maksimalno 7 žena protiv kojih je podignuta optužnica. Nije bilo zatvorenica na dan moje posjete, ali su mi rekli da su imali do 4 zatvorenice smještene u ustanovi u prošlosti.
- 10.6 Mislim da ako je broj zatvorenika smještenih u sobi ograničen na 4, sadašnja struktura objekta je savršeno prihvatljiva i nema potrebe za preuređivanjem u objekat ćelijskog tipa. Ali ako bi se išlo na to da se postigne optimalan kapacitet, mogućnosti smještaja i sanitarije ne bi bile adekvatne.
- 10.7 Ako bi se išlo na preuređivanje soba u ćelije, svaka soba bi se trebala preurediti u 2 jednokrevetne sobe ili 2 dvokrevetne sobe. Također bi bilo potrebno da se ugrade nova vrata, ali bi sadašnji prostori bili dovoljni za osvijetljavanje novih soba. Ako bi se predvidjelo i ugrađivanje sanitarija u sobe, to bi zahtijevalo ugradnju kanalizacionih instalacija što bi izazvalo obimne radove i unutar i van zgrade.
- 10.8 U zaključku bih naveo da ipak s obzirom na veličinu trebinjskog zatvora, troškovi preuređenja ne bi bili ekonomski prihvatljivi, a i samo preuređenje bi smanjilo kapacitet zatvora za 75 %, ili za 50 % ako se prostorije koriste kao dvokrevetne ćelije. Trebalo bi se uzeti u razmatranje i revizija funkcije ove ustanove unutar šire grupe sličnih ustanova u zemlji u smislu određivanja ekonomske održivosti preuređenja smještaja prema modernijim standardima.

11. Doboje.

- 11.1 Zatvor u Doboju se nalazi u centru grada i klasificiran je kao regionalna zatvorena ustanova. Zatvorska zgrada je izgrađena 1950.g. i zauzima veoma prihvatljivu površinu, koja graniči s prednje strane s glavnom gradskom ulicom, a okružena je zgradama s preostale tri strane.
- 11.2 Premalo se ulagalo u održavanje i obnovu ovog objekta u posljednjih 12 godina, što je direktno prouzrokovalo ovakvo stanjem da su objekti općenito u veoma trošnom stanju. Krov je nedavno popravljen – prokišnjavao je –stoga su i štete izazvane vodom vidljive na svakaom koraku.
- 11.3 **Prema informacijama koje sam dobio zatvor ima kapacitet od 160 mjesta, 44 za zatvorenike protiv kojih je podignuta optužnica, 116 za osuđenike.** Također postoje kapaciteti za žene protiv kojih je podignuta optužnica, ali nije bilo smještenih na dan moje posjete. Taj dan je u zatvoru bilo smješteno 77 zatvorenika, 12 osoba su bili oni protiv kojih je podignuta optužnica, 65 osuđenici.
- 11.4 Informirali su me da je prema novom zakonu ova ustanova određena za smještaj zatvorenika sa kaznom do godine dana i onih koji su po prvi put osuđeni. Do sada ovo nije implementirano, tako da u zatvoru borave i 2 osobe osuđene na 20 godina.
- 11.5 Zatvor je također preuzeo tri zatvorenika iz fočanskog zatvora jer su tamo stvarali probleme i žalili se na mogućnosti.
- 11.6 Zatvorenici su smješteni u prostorije nalik na spavaonice, pri čemu su osuđenici smješteni u prizemlju, a zatvorenici protiv kojih je podignuta optužnica na prvom spratu. Prostorije koje sam vidio su bile poprilično male, sa po 6 kreveta na sprat, što bi bio smještaj za 12 ljudi maksimalno. Iako nisu svi kreveti bili zauzeti, prostor je izgledao veoma iskorišten i sobe su mi djelovale prenapučene.
- 11.7 Sobe su prirodno osvijetljene preko 2 manja prozora koja se nalaze u visi plafona na vanjskom zidu. Svjetlost s ove strane je ograničena, a posljedica je da su sobe poprilično mračne. Sanitarije, uključujući i tuševе, se nalaze odvojeno, na svakom spratu po jedna prostorija namijenjena zatvorenicima smještenim na tom spratu. Ove prostorije su u jadnom stanju, te zahtijevaju obnovu i popravku.

11.8 Prostorije koje sam vidio neće biti lako preurediti u ćelijske jedinice i to zbog veličine soba, te položaja vrata i prozora. Realno gledajući, svaka postojeća soba se može jedino preurediti u 2 manje prostorij, iako bi postojeće sobe mogle svaka udomiti po 2 zatvorenika s odgovarajućim komforom. Preuređivanje se može ostvariti izgradnjom diobenog zida čime bi se od postojećih prostorija dobile dvije jednake polovine. Ovako bi se dobile sobe od kojih bi svaka imala prozor, ali bi se trebali rekonstruirati prilazi, tj. vrata i ulaz u drugu, novonastalu sobu.

11.9 Ako bi se pri preuređivanju ugrađivale i sanitarije onda bi ovi radovi podrazumijevali i izgradnju kanalizacionih i vodovodnih instalacija. Sama procedura bi podrazumijevala strukturalne alternative izgradnje i prouzrokovala smanjenje funkcionalnosti zatvora nakon završetka radova. Krajnji rezultat bi bilo smanjenje kapaciteta za 75 %, tj. smanjenje populacije na 40 zatvorenika.

11.10 S obzirom na ograničenost površine na kojoj se nalazi zatvor, nema mogućnosti za ekspanziju objekata, iako postoje prijedlozi da izvrši nadogradnja postojećih objekata. Ako bi se ovaj prijedlog odobrio, trebalo bi uzeti u razmatranje da li je nadogradnja izvedena u skladu sa potrebnim standardima, te da je obnova upostojećih kapaciteta uključena u taj projekat.

11.11 U zaključku mogu navesti da mislim da u datoj situaciji ekonomski ne bi bilo prihvatljivo vršiti preuređenje ovo objekta u objekat s ćelijskim jedinicama. Potrebno je kapitalno ulaganje u smislu poboljšanja uslova zatvorske infrastrukture, te osposobljavanja prostorija za zatvorenike. Prije donošenja odluke o finansiranju prijedloga proširenja zatvorske zgrade nadogradnjom, trebalo bi uzeti u razmatranje ekonomski aspekt izgradnje nove zgrade van grada.

12. Banja Luka, (Zarvot)

- 12.1 Banjalučki zatvor (Zarvot) se nalazi na izlazu iz grada. Zatvor je zatvorena ustanova koja pokriva sam grad i 15 općina u regiji. Otvoren je 1966.g. i zamijenio zatvor koji je prije postojao u samom gradu. Ustanova je korištena za smještaj zatvorenika osuđenih na kraće kazne, ali od 1987.g. je proglašen za ustanovu za smještaj svih osuđenih adolescenata u BiH. Za vrijeme rata ti zatvorenici su poslani kućama ili je brigu o njima preuzeo Crveni krst. 1992.g. je zatvor proglašen zatvorenom ustanovom za odrasle.
- 12.2 Na dan moje posjete (26.06.) bilo je 266 zatvorenika, od kojih 55 protiv kojih je podignuta optužnica (54 muškarca i jedna žena) i 211 osuđenih. Ove brojke uključuju i 57 zatvorenika koji nisu u zatvoru trenutno zbog različitih razloga, uključujući prisustvo na sudu, boravak u bolnici, privremeni odsustvo, te 23 slučaja bijega (neki još datiraju iz 1995.g., ali se još vode u evidenciji).
- 12.3 Osvrćući se na vrste krivičnih djela zbog kojih su u zatvoru, najveći broj se odnosi na nasilje (91 zatvorenik), slučajevi krađe (66 zatvorenika). Također je velika starosna razlika među zatvorenicima, 25 ih je između 20 i 25 godina, 5 ih je preko 70 uključujući i jednu osobu preko 96.
- 12.4 Nakon dolaska u zatvor, osuđenici su smješteni u prijemni odjel tokom prvih 30 dana boravka. Tokom ovog vremena osuđenici idu na medicinske i psihološke preglede i odobren im je odgovarajući tretman ukoliko je neophodno. Prijemni odjel je odvojen od glavnih zgrada. Odjel za zatvorenike protiv kojih je podignuta optužnica je također odvojen od odjela za osuđenike.
- 12.5 Smještaj za osuđenike je u odvojenoj trospratnici. Smještaj je u odvojenoj trospratnici, u spavaonicama namijenjenim za 10 osoba, s pojedinačnim krevetima. Zgrada je tako struktuirana da svaki sprat ima centralni hodnik iz kojeg se ulazi u spavaonice, tuševе, kupaone i toalete. Sanitarije su odvojene od soba.

- 12.6 Unutar zgrade stariji zatvorenici i manje aktivni su smješteni u prizemlju, dok su osuđeni s kraćim vremenskim kaznama smješteni na prvom spratu. Na višim spratovima su smješteni zatvorenici osuđeni na vremenski duže kazne.
- 12.7 Svaki zatvorenik ima krevet, te sopstveni ormarić na izlazu iz sobe. Površina sobe je nekih 50m^2 (125m^3) što daje oko 5m^2 (12.5m^3) po zatvoreniku. Sobe su bile čiste, osvijetljene i u relativno dobrom stanju. Toaleti i sanitarije su više u jednom stanju i zahtijevaju obnovu.
- 12.8 Izgled, veličina i konstrukcija prostorija su mi ukazale na to da bi bilo jako teško preurediti ih u ćelijske prostorije iz više razloga. Sobe su otprilike 5 m široke i 10 m duge, tako da bi podjela izgradnjom nekog centralnog zida značila dobijanje 2 sobe veličine 2,5m x 10m. Ovo bi podrazumijevalo i ugradnju stolarije, tj. zaziđivanje postojećih vrata i ugradnja novih. Ako bi se koristile za smještaj jedne osobe, to bi reduciralo kapacitet samog zatvora za skoro 80 %. Ukoliko bi se koristilo kao dvo ili trokrevetni smještaj optimalni kapacitet bi se smanjio između 40 i 60 %, au stvarnosti čak ni ovo ne bi bilo ekonomski održivo. S obzirom na položaj prozora, vrata i hodnika ne bi bilo pogodno podijeliti, tj. preurediti sobe na neki drugi način.
- 12.9 Alternativa bi bila da se izbiju svi unutrašnji zidovi na svakom spratu i da se izgrade ćelijske jedinice, svaka sa ugrađenim sanitarnim prostorom. Ovo bi omogućilo upotrebu više soba, ali bi i to smanjilo kapacitet za 30-40 %. S druge strane veina unutrašnjih zidova su nosivi zidovi, tako da bi i sama izvedba bila komplikovana i skupa. Ako uzmemo u obzir da bi krajnji rezultat bilo poboljšani uslovi a smanjen kapacitet, zaključujemo da ni ovakvo rješenje ne bi bilo ekonomski održivo.
- 12.10 Uz to, postoji još i projekat čiji je cilj da se stvori smještaj za osuđene adolescente, u odvojenim zgradama van glavnog zatvorskog kompleksa. Nisam imao priliku da posjetim ovaj projekat ali su me izvijestili da je radovi još nisu upotpunjeni (pogotovo ako uzmemo u obzir da ni grijne instalacije nisu postavljene) zbog nedostatka sredstava. Ukoliko se završi, ovo odjeljenje će prema mojim procjenama biti jedino smještaj za

odgoj i obrazovanje osuđenika adolescenata iz cijele zemlje i kao takvo će biti jako vrijedan resurs.

12.11 Stekao sam dojam, da od svih zatvora u oba bh. Entiteta, kako u Federaciji, tako i u Republici Srpskoj, banjalučki zatvor po uređenju je najpribližnji zatvorskim ustanovama u Velikoj Britaniji. Ova ustanova pruža zatvorenicima širok spektar mogućih aktivnosti i imao sma utisak da zamjenik direktora zna detaljne i jedinstvene podatke o zatvorskoj populaciji i statistiku kršenja uvjetne kazne.

12.12 jasno je da zatvor igra veoma bitnu ulogu u jedinstvenoj strukturi kaznene politike u ovoj zemlji, tako da mislim da bi se trebali ohrabriti upravitelji zatvorskih ustanova da unapređuju svoj rad, te da se obezbijedi finansijska podrška, kako bi se osigurali da obezbijedeni smještaj odgovara standardima i entuzijazam uposlenih. Ova podrška podrazumijeva povećanje sigurnosti, te naobrazbu i unapređenje uposlenih na terenu pogotovo u radu sa zatvorenicima adolescentima.